

Date: 9th May-2026

ANTROPOTSENTRIK TILSHUNOSLIKDA LINGVOKULTUROLOGIK HODISALAR TARAQQIYOTI VA MUAMMOLARI

Sa'dullayeva Ozoda Zoid qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Koreys filologiyasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy tilshunoslikda muhim o'rin egallagan antropotsentrik paradigma doirasida lingvokulturologik hodisalarning taraqqiyoti va muammolari tahlil qilinadi. Tadqiqotda til va inson o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, tilning kognitiv va madaniy xususiyatlari, shuningdek, lingvokulturologik yondashuvning nazariy asoslari yoritilgan. Xususan, til birliklari orqali milliy dunyoqarash, qadriyatlar tizimi va madaniy xotiraning ifodalanishi masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada antropotsentrik yondashuv asosida shakllangan kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya va boshqa fanlararo yo'nalishlarning o'rnini va ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari tilni inson omili bilan bog'liq holda o'rganishda muhim nazariy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: antropotsentrik paradigma, lingvokulturologiya, kognitiv tilshunoslik, til va tafakkur, milliy dunyoqarash, madaniy qadriyatlar, til va madaniyat, inson omili.

Annotation: This article analyzes the development and problems of linguocultural phenomena within the anthropocentric paradigm, which occupies an important place in modern linguistics. The study examines the relationship between language and human beings, the cognitive and cultural features of language, as well as the theoretical foundations of the linguocultural approach. In particular, the article discusses the expression of national worldview, value systems, and cultural memory through language units. It also highlights the role and significance of cognitive linguistics, linguoculturology, and other interdisciplinary fields formed on the basis of the anthropocentric approach. The results of the study are of theoretical importance for investigating language in connection with the human factor.

Keywords: anthropocentric paradigm, linguoculturology, cognitive linguistics, language and thought, national worldview, cultural values, language and culture, human factor.

XX asr oxirlariga kelib tilshunoslikda til va jamiyat, til va tafakkur, til va nutq o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishda til egalari — ya'ni nutq subyekting individual va ijtimoiy xususiyatlariga e'tibor kuchaydi. Tildan foydalanish jarayonida shaxs omilining belgilovchi ahamiyat kasb etishi antropotsentrik paradigmaga markaziy o'rin ajratilishiga zamin yaratdi. Ushbu paradigma doirasida til hodisalari tildan foydalanuvchilarning lisoniy bazasi, leksik boyligi, bilim darajasi, kognitiv qobiliyatlari hamda madaniy ongiga uzviy bog'liqlikda tahlil qilina boshlandi. Natijada tilni inson faoliyati va tafakkuri bilan chambarchas bog'liq holda o'rganishga yo'naltirilgan kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya, psixolingvistika va pragmalolingvistika kabi ilmiy yo'nalishlar antropotsentrik paradigma doirasida shakllandi.

Date: 9th May-2026

Antropotsentrizm (yunoncha “antropos” – “inson” soʻzidan olingan, lot. “sentrum” – “markaz”) - bu ilmiy yoʻnalishda uning asosiy muammosi olam markazi boʻlgan insondir. Antropotsentrik ilmiy tadqiqotlarda inson va unga tegishli boʻlgan barcha narsalar (jamiyat, tabiat, madaniyat, bilish va boshqalar) bir-biri bilan chambarchas bogʻliqlikda koʻrib chiqiladi. Hozirgi kunda turli xil fanlar (falsafa, ekologiya, tilshunoslik, mantiq va boshqalar) insonni oʻzlarining tadqiqot obyekti bilan bogʻliq ravishda tadqiq qilmoqda. Shunga qaramay, inson faoliyatining barcha xilma-xilligi va mohiyatini, ularning bilish mexanizmlarini inson faoliyatining asosiy vositasi boʻlgan tilsiz tushunish mumkin emas. Shuning uchun ham “til inson ruhlarining asosiy faoliyatidir, u boshqa barcha turdagi inson faoliyatining asosidir”.

Tilshunoslikdagi antropotsentrik yoʻnalish inson mohiyatini til bilan chambarchas bogʻliq holda koʻrib chiqadi. Maʼlumki, til va inson tabiatining oʻzaro bogʻliqligi til falsafasining asoschisi boʻlgan buyuk nemis olimi, faylasufi, tilshunos Vilgelm Gumboldt gʻoyalaridan boshlangan. Olimning soʻzlariga koʻra, til insoniyatning olamga boʻlgan maʼnaviy munosabatini belgilaydigan, ruhiy ijodiy ishlarning uzluksiz jarayoni deb hisoblanadi. Tilning insoniyatni bilishidagi rolga alohida eʼtibor berib, u tilni insonning maʼnaviy va ijodiy individualligini, ularning oʻz taqdirini oʻzi belgilashi va ichki oʻzini oʻzi rivojlantirishini belgilaydigan omillardan biri deb ataydi.

Antropotsentrik paradigma doirasida til hodisalarini oʻrganishda lingvokulturologik yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvga koʻra, til nafaqat kommunikativ vosita, balki muayyan etnosning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va milliy dunyoqarashini aks ettiruvchi semantik tizim sifatida qaraladi. Shu bois til birliklari, ayniqsa, madaniy jihatdan yuklangan leksik qatlam, frazeologik birliklar hamda paremiologik vositalar milliy tafakkur va mentalitetning muhim koʻrsatkichlari sifatida tahlil qilinadi.

Shuningdek, lingvokulturologik tadqiqotlarda til birliklarining aksiologik (baholovchi) xususiyatlari ham muhim oʻrin tutadi. Chunki til orqali nafaqat borliq aks ettiriladi, balki unga nisbatan munosabat ham ifodalanadi. Ayniqsa, maqollar va frazeologizmlar xalqning qadriyatlar tizimi, ijtimoiy stereotiplari hamda axloqiy meʼyorlarini oʻzida mujassamlashtirganligi bilan ajralib turadi. Shu bois ular milliy ong va madaniy xotirani oʻrganishda ishonchli manba sifatida xizmat qiladi.

Antropotsentrik usullar (kognitiv tahlil, etnolingvistik tahlil va boshqalar) yordamida millatning oʻziga xos uslubi va turmush tarzi, shuningdek, millat qadriyatlari toʻgʻrisidagi maʼlumotlarni oʻz ichiga olgan madaniy tegishli leksikaning mohiyati ochib berilishi mumkin. Hozirgi vaqtda tilshunoslik fanida antropotsentrik yoʻnalish yaratilgan boʻlib, uning obʼyekti maʼlum bir millatning madaniy-kognitiv dunyoqarashining asosiy koʻrsatkichi boʻlgan tildir. Ushbu yoʻnalishning asoschisi Ushbu yoʻnalishning asoschisi, buyuk tilshunos-faylasuf Gumboldtning millat va til birligi haqidagi gʻoyalari chet el va rus olimlari Boduen de Kurtene, A. Potebnja, I. Gerder, G. Shtayntal taʼlimotlarida, shuningdek, Xaydiger, D. Uitni, D.U. Pauell, L. Vaysgerber, F. Boas, E. Sepir, B.L. Vorf, U. Stepanov, Telija, E. Kubrjakova, U. Apresjan, U. Karaulov, D. Lixatchev, V.

Date: 9th May-2026

Demjankov, M.Minski, N. Jinkin, I. Galperin, V. Maslova kabi zamondoshlarimiz ishlarida davom ettirildi.

Zamonaviy tilshunoslik paradigmasining nazariy-kognitiv tadqiqotlari hozirgi davr sharoitida dolzarb bo'lib bormoqda va zamonaviy ilmiy tadqiqot ishlarining asosiy shartidir. Tilni dialektik hodisa sifatida ko'rib chiqishga asoslangan antropotsentrik tadqiqotlar tilning inson tafakkuri, turmush tarzi va madaniy ongiga ta'sirini, shuningdek, inson omilining tilda namoyon bo'lish xususiyatlarini aniqlashga qaratiladi. Dunyoni idrok etish va real dunyoni anglash vositasi sifatida har bir xalqning orttirgan tajribasi hozirgi paytda zamonaviy ilmiy sohalarning: "til va idrok", "til va etnos" ning fanlararo xarakterini tasdiqlovchi boshqa ilm-fan sohalari bilan o'rganilmoqda. Dunyoni idrok etish va real voqelikni anglash jarayonida shakllangan milliy tajriba bugungi kunda fanlararo xarakterga ega bo'lgan "til va tafakkur", "til va etnos" kabi zamonaviy ilmiy yo'nalishlar doirasida boshqa fanlar bilan uzviy aloqada o'rganilmoqda., "Til va madaniyat", "til va psixologiya". Ikki fanning birlashishi natijasida amaliy xarakterga ega bo'lgan tilshunoslik fanining yangi yo'nalishlari shakllandi: kognitiv lingvistika, etnolingvistika, psixolingvistika, sotsiolingvistika va boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Evans, V., Green, M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
2. Маслова, В. А. *Введение в когнитивную лингвистику*. Москва: Флинта: Наука, 2007.
3. O'rmonova M. F. *Lingvokulturologiya va til tavsifiga antropotsentrik yondashuv // Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar. – 2023.*
4. Xolmanova Z. *Antropotsentrik tilshunoslikning yo'nalishlari. – Toshkent, 2023.*

